

UTSATTA BARN OCH UNGDOMAR

VAD BEHÖVER DE FÖR EN LYCKAD SKOLGÅNG?

JOHAN MELANDER HAGBORG
LEG. PSYKOLOG/DOKTORAND

KONFERENS SKOLFAM 2019-09-10

ÖVERGREPP OCH FÖRSUMMELSE AV BARN I SVERIGE

- Exempel på **fysiskt våld**: att slå, knuffa, sparka, bita, bränna, nypa, riva förgifta eller försöka kväva ett barn. (5-10%)
- Exempel på **psykiskt våld**: Att utsätta barn för nedvärderande omdömen, orimliga bestraffningar, hån, nedvärdering, isolering, utfrysning eller att tvingas bevittna våld mot en närstående (10%).
- Exempel på **sexuella övergrepp**: Att utsätta barn för fullbordade samlag, sexuellt betonade smekningar av en vuxen, sexuella inviter från en vuxen, blottning inför barnet. (5-10%)
- Exempel på **försummelse**: Att en vuxen (ofta under lång tid) skadar eller äventyrar barnets hälsa (fysiskt eller psykiskt) eller utveckling genom att inte ge det omsorg; som brist på mat, kläder, sjukvård, tandvård, stimulans, utbildning eller kärlek (5%).

TRAUMA

- En extremt påfrestande händelse (innehållande hot, våld, skräck) som varken kan undflys eller bekämpas av den drabbade. (Bessel van der Kolk)
- En mycket psykiskt stressande händelse, utanför den förväntade "normala" mänskliga erfarenheten som ofta innehåller känslor av intensiv skräck, rädsla och hjälplöshet (B. Perry, min övers.)
- Biologiska, kognitiva och känslomässiga överlevnadsreaktioner aktiveras (stress-respons systemet)

TYP 1- SINGLE TYPE

- **Enstaka** olyckshändelser, katastrofer, sjukdomar, oförberedda svåra separationer osv...
- Kan ge upphov till traumareaktioner och symtom
- Signalerna klingar av i de flesta fall
- Socialt stöd och stabilitet viktigaste åtgärd

(L. Terr)

TYP 2 - KOMPLEXT TRAUMA (UTVECKLINGS TRAUMA)

- **Upprepade (kronisk) tillfällen** av hot/fruktan, med tillhörande reaktion i nervsystemet, i kombination med omsorgsmiljö som brister i regleringsstöd (utsätter/alt brister i skydd och regleringsstöd). Ofta relationella övergrepp (våld i hemmet, sexuella övergreotex)
- Ihållande reaktioner och symtom
- Bedömning och behandling ställer krav på förståelse av både traumareaktioner och bristande reglering (anknytning)
- "Crossing over conditions" – Typ 1 trauma går över i typ 2 - trauma

RISIKFAKTORER FÖR UTSATTHET

- Att vara pojke – för fysisk misshandel
- Att vara flicka – för sexuella övergrepp
- Att ha en kronisk sjukdom eller funktionsnedsättning – för utsatthet av flera slag, både i den egna familjen och i samhället.
- Otrygg anknytning – för utsatthet i kamratkretsen
- Att vara ung – för allvarigare psykopatologi
- Att ha varit utsatt tidigare – för ny utsatthet

EFFEKTER AV TRAUMA

PSYKISK OHÄLSA

- Övergrepp våld och försummelse har visat sig öka risken för både internaliserade och externaliserade (utagerande) symptom.
- Internaliserade: PTSD, ångest, depression och psykosomatiska problem
- Externaliserade: ADHD, uppförandestörning, ODD, kriminalitet och anti-social störning.
- Även dissociation, personlighetsstörningar, ätstörningar, självskadebeteende, drog/alkohol missbruk och suicid

Jaffee, S. R. (2017). Child Maltreatment and Risk for Psychopathology in Childhood and Adulthood. *Annual Review of Clinical Psychology*, 13(1), 525-551.)

PTSD

Karakteriseras av tre typer av symptom

1. Återupplevande med episoder av återupplevande av traumat i form av påträngande minnen (flashbacks) drömmar eller mardrömmar.

Hos yngre barn sker återupplevande genom upprepande /traumatisk lek, teckningar eller i tal där händelsen upprepas gång på gång. Ju äldre barnen blir desto mer vuxenlika blir symptomen.

2. **Undvikande** i form av känslomässig stumhet och avflackning tillbakadragande från andra människor undvikande av situationer som påminner om traumat.

Utöver rent undvikande av det traumarelaterade materialet kan undvikandet ske i form av socialt tillbakadragande eller affektlöshet. Barn och ungdomar med PTSD kan verka håglösa, likgiltiga eller vara utagerande. Det kan finnas en motvilja mot att gå i skolan och att delta i aktiviteter som annars intresserar, som träning eller lek med kamrater.

3. **Överensnändhet** med ökad vaksambet, förhöjd alarmberedskap och

LORDIA

Psykisk ohälsa

EMOTIONAL ABUSE

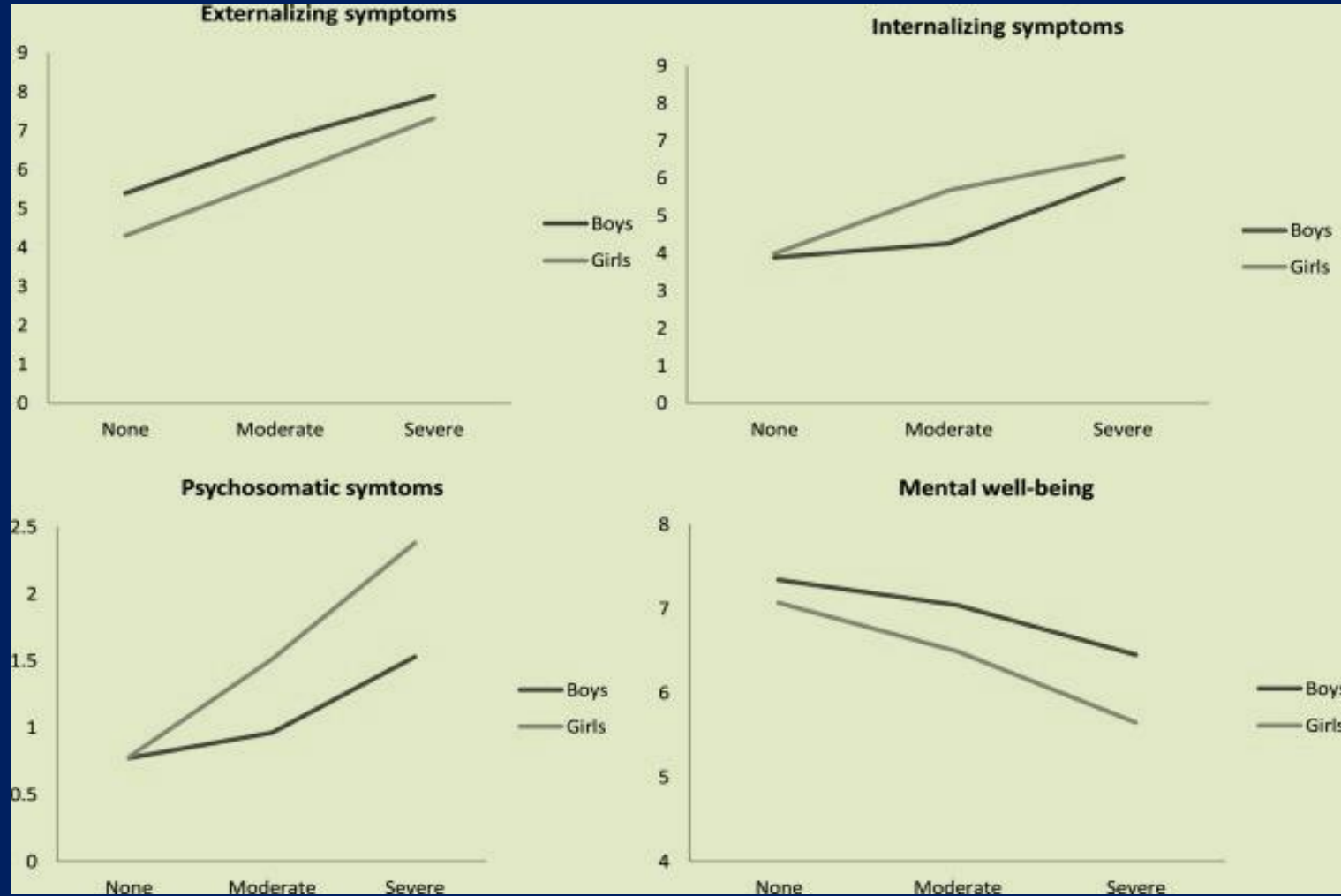

Fig. 1. Illustration of Interaction Effects between level of Emotional Abuse and Gender on Mental Health and Mental well-being.

EMOTIONAL NEGLECT

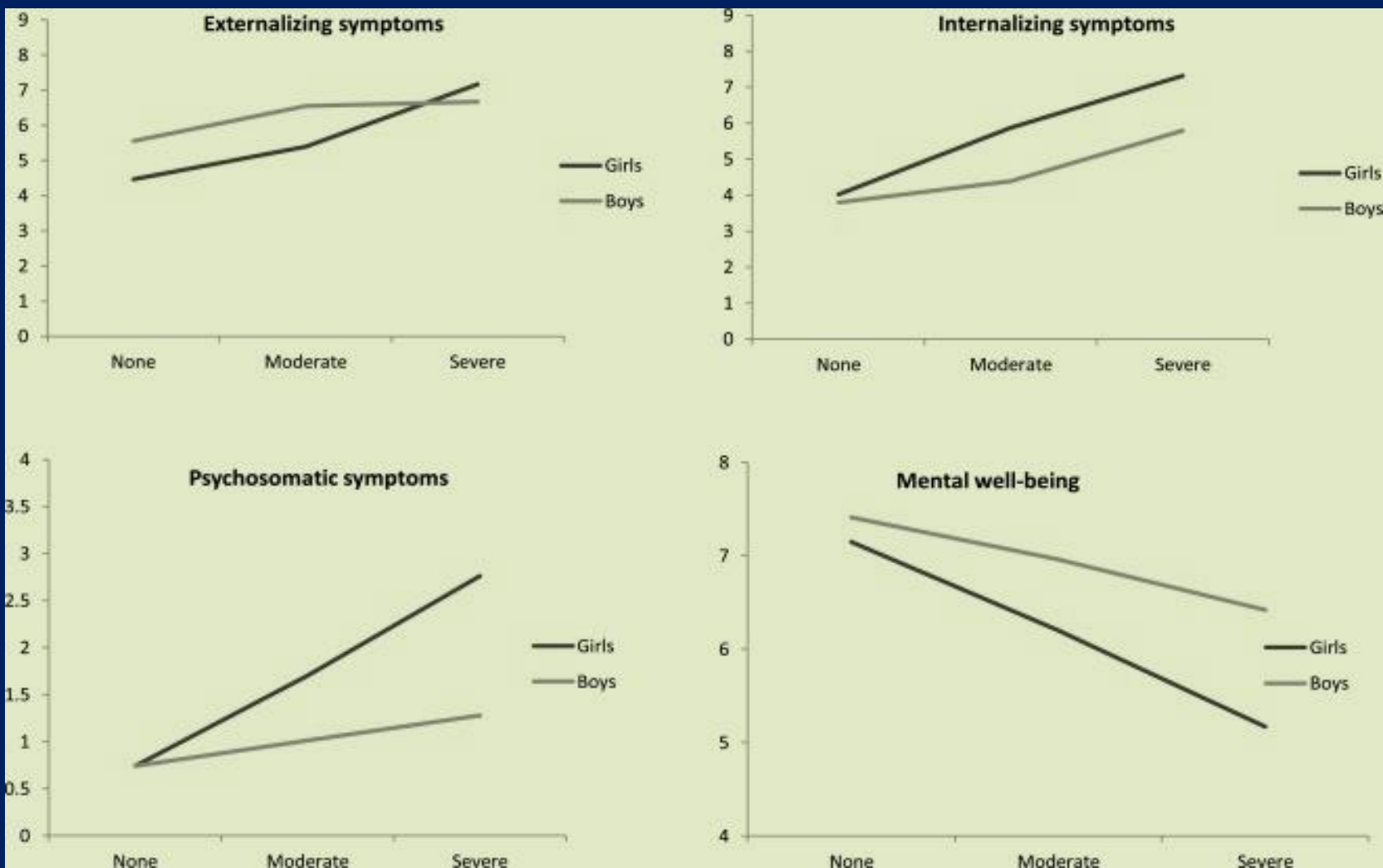

Fig. 1. Illustration of Interaction Effects between level of Emotional Abuse and Gender on Mental Health and Mental well-being.

UTSATTHET OCH OGILTIG FRÅNVARO

Table 1

Child maltreatment in students reporting no, moderate and excessive school-absenteeism

Child maltreatment (% Yes)	Total sample (%) (n = 1285)	No Absenteeism (%) (n = 1108)	Moderate Absenteeism (%) (n = 132)	Excessive Absenteeism (%) (n = 39)	χ^2/F	p/ϕ
Experience domestic violence	7.3	6	11.5	27.5*	30.23	.000/.15
Sexual abuse	3.3	2.6	6.8*	10*	12.31	.002/.10
Physical abuse	13.1	11.6	22.9*	25*	18.3	.000/.12
Emotional neglect	11.3	9.5	19.7*	33.3*	31.83	.000/.16
Emotional abuse	7.7	6.8	11.5	20*	12.5	.002/.10
Physical neglect	7.2	6	11.3	19.5*	15.2	.001/.11
Total number of maltreatment experiences (% Yes)						
0	74.9	77.7	58.6*	48.7*	42.25	.000/.18
1	15.6	14.2	25*	23.1		
2-6	9.6	8.1	16.4*	28.2*		

*R > 1.96 = major contributor concerning the significant result

SKILLNADER MELLAN UTSATTA ELEVER MED OGILTIG FRÅNVARO OCH "ICKE-UTSATTA" ELEVER MED OGILTIG FRÅNVARO

Table 2

Mental health, perceived school climate and harassment in school by none- absentees and maltreated/non-maltreated absentees.

	None-absentees ^a (n = 1108)	Not maltreated ^b absentees (n = 89)	Maltreated ^c absentees (n = 87)	<i>F</i>	<i>p</i> /eta square
Mental health					
Internalizing symptoms (0–20; m)	14.8 ^{c*}	15.21	17.12	16.92	.000/.03
Externalizing symptoms (0–20; m)	14.99 ^{bc*}	17.39	19.23	81.75	.000/.12
Psychosomatic symptoms (.9–1.6; m)	1.21 ^{c*}	1.25	1.34	21.72	.000/.03
Perceived school climate					
Relationship to teachers (3–9; m)	8.88 ^{bc*}	7.72	7	36.68	.000/.05
Peer climate in class (3–9; m)	12.24 ^{bc*}	11.40	11.01	13.02	.000/.02
School problems (3–9; m)	7.25 ^{bc*}	8.94	7.25	65.54	.000/.09
Harassment in school					
Sexual Harassment (3–9; m)	3.41 ^{c*}	3.53	3.83	9.25	.000/.01
Ethnic Harassment (3–9; m)	3.25 ^{c*}	3.45	3.85	19.12	.000/.03
Personal Harassment (3–9; m)	3.82 ^{c*}	4.01	4.66	16.05	.000/.02

* = Significant differences between ^{a)} non-absentees and ^{b)} not-maltreated absentees and/or ^{c)} maltreated absentees at $p < 0.01$; Mean in bold letters = significant difference between not-maltreated and maltreated absentees at $p < 0.01$.

OK DET FINNS ETT SAMBAND
MELLAN UTSATTHET OCH OLIKA
SVÅRIGHETER...

MEN HUR GÅR DET TILL????

SVÅRIGHETER I UTVECKLINGEN

Kamratrelationer

- Mer konflikter, lägre status, mer aggressiva, undandragande, misstolkar andras intentioner oftare, förstör lek (förskolan).

Sexualitet

- Speciellt sexuella övergrepp - ökad risk: mindre nöjda med sexuella erfarenheter, mer tonårsgraviteter, tidigare sex-debut, fler sex-partners och oftare utsatta igen

Romantiska relationer

- Rädsla för närhet, upplever mindre ömhet, svårt att öppna sig, svårt för intimitet, mer våld – tjejer utsatta – killar förövare

Inläring/Skolfungerande

- Försämrade exekutiva funktioner (målstyrning, planering, organisering av beteende över tid, uppmärksamhet, flexibilitet, minnesprocesser och reglering av känslor) , mer frånvaro samt mera negativa relationer med personal

Kirke-Smith, M., Henry, L. and Messer, D. (2014), Executive functioning: Developmental consequences on adolescents with histories of maltreatment. *Br J Dev Psychol*, 32: 305–319. doi:10.1111/bjdp.12041

Trickett, P. K., Negriff, S., Ji, J., & Peckins, M. (2011). Child Maltreatment and Adolescent Development. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), 3-20.

KONSEKVENSER I SKOLAN

Tre viktiga utvecklingsuppgifter:

1. Fungera med jämnåriga (och personal; empati, affektreglering, relationskompetens...)
2. Prestera akademiskt (Tätt kopplat till självförtroende, självkänsla, kognitiva resurser och exekutiva funktioner)
3. Motiverad att prestera (självförtroende, skam, tolerans för misslyckande)

Forskning har visat att utsatta barn har svårare än jämnåriga inom samtliga dessa utvecklingsområden

Three Decades of Child Maltreatment Research: Implications for the School Years

MARIJCKE W. M. VELTMAN, KEVIN D. BROWNE. *Trauma, Violence, & Abuse* ., Vol 2, Issue 3, pp. 215 - 239

EFFEKTER AV ÖVERGREPP OCH FÖRSUMMELSE – UNDERLIGGANDE (NEURO-KOGNITIVA) PROCESSER

- Studier har visat att barn (30 månader) utsatta för/bevittnat våld i hemmet reagerar snabbare och kraftfullare på arga ansiktsuttryck.
- Känslomässigt försummade barn hade svårt att namnge och känna igen känslor i allmänhet
- Självpuppfattningen påverkas mycket tidigt. Reagerar mer negativt på spegelbild (18-24 mån).
- Utsatta barn (24-36 mån) visade sig prata mycket mindre om sina egna upplevelser och ffa negativa affekter än jämförelsegruppen.
- Utsatta barn tillskriver i högre grad andra med aggressiva intentioner.
- Fysiologiskt har utsatta barn visat sig ha en "flackare" kortisolnedgång under dagen. Detta *modereras* av internaliserade symptom och genotyp.

ANKNYTNINGSTEORIN

- John Bowlby (1907-1990) och Mary Ainsworth (1913-1999).
- Arbetade tillsammans på Tavistock kliniken i London.
- Biologiskt orsakade beteenden har ett överlevnadssyfte
- Spädbarn har ett medfött behov av att söka närhet: måste knyta an till en vuxen
- ”Strange Situation
- Olika anknytningsstilar

ANKNYTNINGSTEORIN

- Barnet är fött med en beredskap för anknytning i fem olika beteendesystem: *sugande, gråt, fastklamring, följa efter och leende*. Dessa system övergår i varandra.
- Detta säkerställer att barnet får samspelsereferenser, och dessa leder i sin tur till emotionellt och socialt lärande.
- Barnet skapar en ***inre arbetsmodell*** av samspelet med den primära omsorgspersonen
- Denna modell styr förväntningar barnet har på sig själv och andra.

ANKNYTNINGSTEORIN

- Trygg anknytning (60-70% av alla barn i Sverige)
- Otrygg – ambivalent anknytning
- Otrygg – undvikande anknytning
- Desorganiserad anknytning

ANKNYTNINGSTEORIN

- Trygg anknytning innefattar förmågan att använda sig av utvalda personer som:
 1. Källor till trygghet att utforska världen ifrån
 2. Beskydd att återvända till när fara hotar

Trygg bas och **Säker hamn**

EFFEKTER AV ÖVERGREPP OCH FÖRSUMMELSE - ANKNYTNING

- Riskerar att påverka anknytningssystemet negativt. Mer osäkra och desorganiserade anknytningsmönster
- Alla barn som har någon form av kontinuerlig kontakt med sin omsorgsperson utvecklar anknytning. Detta gäller även om omsorgspersonen är farlig.
- Detta riskerar att skapa negativa, konfliktfyllda inre representationer/arbetsmodeller av såväl barnets själv som omsorgspersonen.
- De bär med sig dessa arbetsmodeller genom utvecklingen utan intervention.
- Ökar *risk*en för desorganiserad anknytning.
- Desorganiserad anknytning är kraftig riskfaktor för psykopatologi

TRAUMA I SKOLAN

Typ I

SKOLANS ROLL

- Omfattande forskning visar att trauma riskerar att påverka skolresultat och inlärningsförmåga.
- Ej händelse i sig utan förekomst av traumasymptom som skapar svårigheter

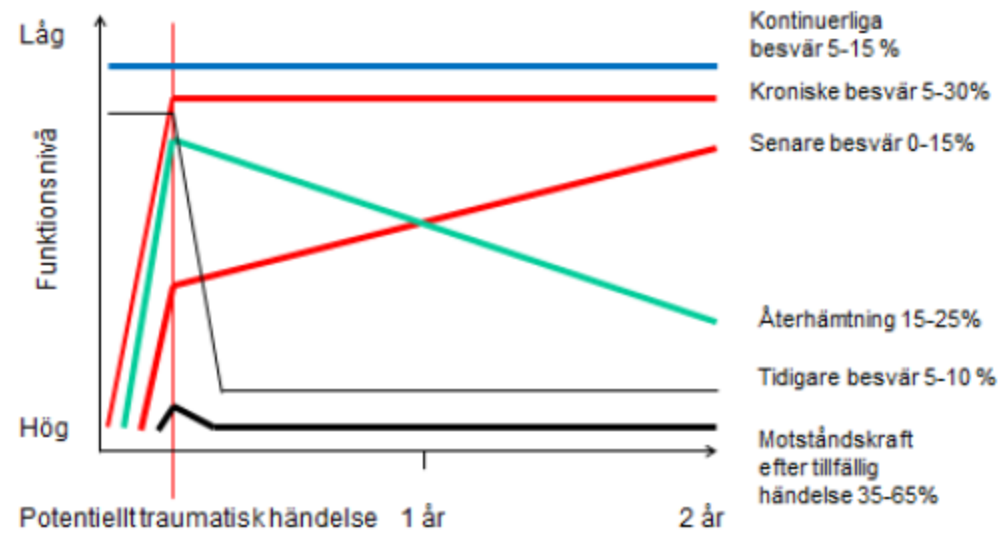
ERFARENHETER FRÅN BACKABRANDEN

- En fjärdedel av de överlevande ungdomarna rapporterar att de slutat skolan, hade tankar på detta eller var tvungna att gå om ett år.
- En stor majoritet uppgav att de fått svårare för skolarbete. Ffa ämnen som kräver mycket koncentration och uppmärksamhet (matte, fysik, grammatik exempelvis)
- Omkring 60 % uppgav att de fått sämre betyg.

BACKABRANDEN FORTS...

- De som rapporterade mest traumasymptom var också dom som fick mest problem med skolarbetet.
- Viktigt att de vuxna är uppmärksamma och utbildar sig i dessa svårigheters ursprung.
- Vi behöver vara mycket proaktiva och se till att de får den behandling de behöver.
- Stödet måste finnas över lång tid. Finns program att arbeta med när många elever upplevt samma sak

PROCESSER ÖVER TID

TRAUMA I SKOLAN

Typ 2

HUR PÅVERKAR TRAUMA I KLASSRUMMET?

- Överdrivet fokus på "rätt" svar.
- Djupa skamkänslor kan hämma positivt risktagande/deltagande.
- Rädsla/upplevelse av skam kan "trigga" igång negativa/destruktiva beteenden.
- Ovana till positiv relation med auktoritet
- Risk för många olika triggers (ffa i trånga klassrum)

HANTERING I SKOLAN FORTS...

- Hjälp elever med problematiskt beteende att koppla samman detta med händelsen.
- Använd kontakt/stödperson och var tydlig med vad som är acceptabelt beteende.
- Använd konsekvens som ett sätt att återupprätta värdighet. Ej skam/skuld!
- Ej misslyckande om andra insatser krävs
- Var proaktiva! Ritualer och praktiska arrangemang är viktiga. Glöm ej kunskap om trauma. Många barn lider i tysthet

HUR HJÄLPA I KLASSRUMMET?

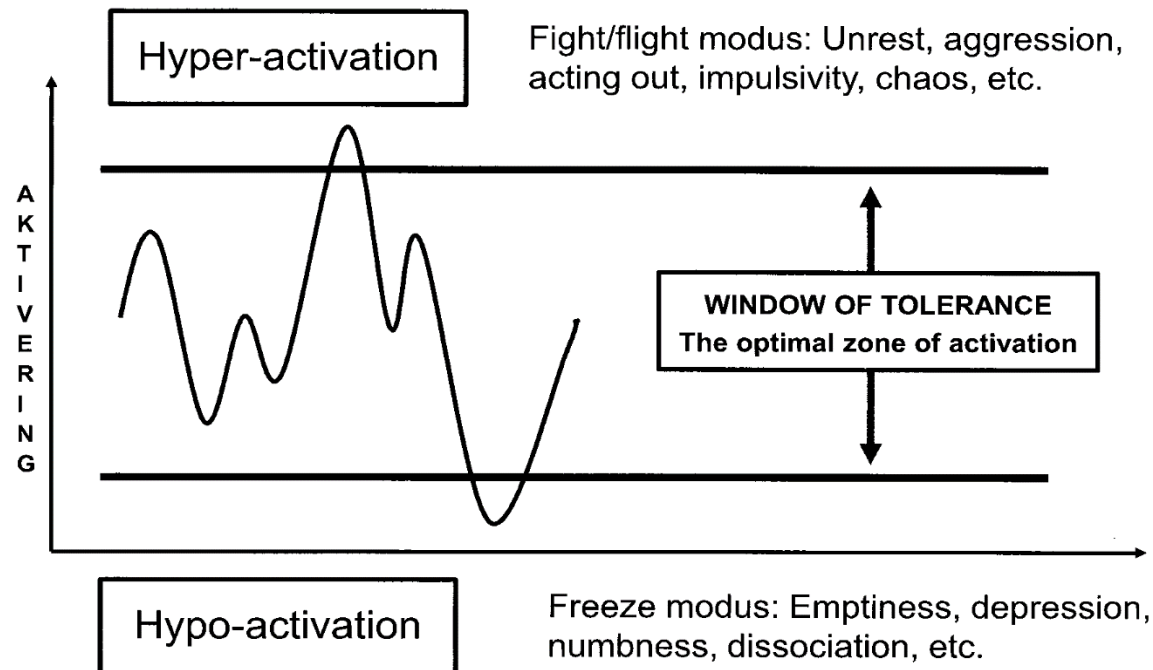
- Hjälp till att bryta ner "stora" uppgifter i mindre bitar
- Hitta "utvägar" vid svåra situationer. "Smid medans järnet är kallt" och försök hitta alternativa strategier.
- Var trygg i att incidenter som bottnar i trauma inte behöver "uppfostras" bort.
- Försök i möjligaste mån att involvera studenten och ge valmöjligheter.

NÅGRA MODELLER FÖR ATT ARBETA MED TRAUMA I SKOLAN

TOLERANSFÖNSTRET

DAG NORDANGER (2013 NORDISK KONFERANSE FOR BEHANDLARE SOM
ARBEIDER MED FLYKTINGER
BERGEN, APRIL, 2013)

The window of tolerance

TRAUMAMEDVETEN OMSORG

- Traumamedveten omsorg – en förståelseram för omsorgspersoner som möter traumatiserade barn.
- Fokuserar på hur man kan förstå beteende som kommunikation, att ett "symptom" kan vara en form av "lösning".

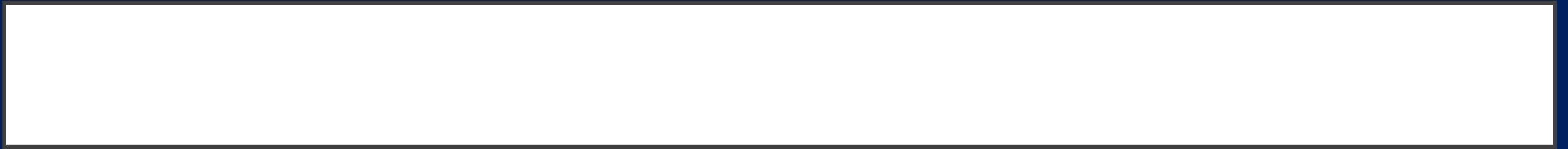
GRUNDER I TRAUMAMEDVETEN OMSORG

(TRAUMEBEVISST OMSORG, ØRNES, FLADSTAD, ALBÆK, NORDISK KONFERANSE FOR
BEHANDLERE SOM ARBEIDER MED FLYKTINGER BERGEN, APRIL, 2013)

Relation

Trygghet

Affektreglering

POLYVAGAL THEORY

GRUNDANTAGANDEN

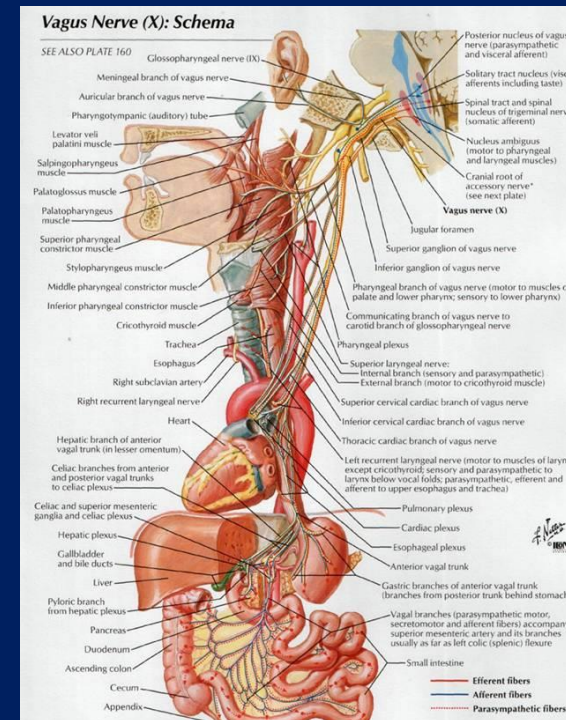
- Vi kan se på det autonoma nervsystemet som grunden på vilken vår levda erfarenhet är byggd - en neural plattform som finns under varje upplevelse och erfarenhet.
- Autonoma nervsystemet guidar och styr hur vi orienterar oss i världen.
- Rik, tidig miljö av samreglering – resiliens, träffsäkerhet, flexibilitet (ventral vagal)
- Varje reaktion är en handling i överlevnadens tjänst

POLYVAGAL THEORY

I. DET "TREDELADE" NERVSYSTEMET

- Det autonoma nervsystemet är uppdelat i två delar: **sympatiska** och **parasymptiska** som svarar på signaler genom tre olika "färdvägar" som var för sig har ett eget mönster av responser.

Vagusnerven styr det parasymptiska systemet – en broms

I. DET "TREDELADE" NERVSYSTEMET I "EVOLUTIONÄR ORDNING"

Dorsal vagal

Imobilisering

Passivt försvar

Ej myeliniserad

Systemet har för lite energi när detta aktiveras. Isolering, avstängd, depression

Sympatiska
nervsystemet

Mobilisering

Aggressivt försvar

Adrenalin – fight – flight

Systemet har för mkt energi när detta aktiveras. Personen överväldigas

Ventral vagal

Sociala system

Rörelse, känslor, engagemang
och kommunikation

Koppling ansikte – hjärta

Systemet är reglerat

DEN "AUTONOMA STEGEN" I VENTRAL VAGAL

- Trygg
- Social
- Hjärtat reglerat, full andning
- Kan fokusera på vänners ansiktsuttryck, va närvarande i konversationer samt stänga ute irrelevant brus
- Vi ser "the big picture" och är i kontakt med världen och våra medmänniskor
- **Beskriv dig själv**
- **Beskriv världen**

DEN "AUTONOMA STEGEN"

2. SYMPATISKA SYSTEMET

- Mobilisering
- Fight/flight
- Något triggas en neuroception av fara
- Hjärtrytm går upp, kortare andning.
- Scannar omgivningen efter fara.
- Är i rörelse
- Fokuserar på ljud som signalerar fara – aggression
- **Beskriv dig själv**
- **Beskriv världen**

DEN "AUTONOMA STEGEN"

3. DORSAL VAGAL

- När inget annat fungerar
 - Äldsta formen av respons
 - Kollaps, avstängning, dissociation, isolering
 - Dramatiskt sänkt hjärt-rytm
-
- **Beskriv dig själv**
 - **Beskriv världen**

SAMREGLERING

- Inom Polyvagal Theory identifieras samreglering (co-regulation) som ett biologiskt imperativ – ett överlevnadsbehov
- Det är genom ömsesidig reglering av våra autonoma ”tillstånd” som vi upplever trygghet och kan leka, växa, läka och ingå i intima/nära relationer
- ” I dont remember the words you said...but I remember how you made me feel”

”Jag önskar jag kunde berätta nu för min lärare vad hon betydde för mig då...alltså...det var typ allt...kanske tyckte hon mest att vi bråkade men hon såg mig verkligen. Jag ville egentligen aldrig gå hem. Det var därför det blev så konstigt ibland...eller jag blev så arg när dagen var slut...asså de var typ döden...jag kände mig bortvald och...jag klarade inte det. Gud, jag önskar hon visste...att hon var den som fick mig att överleva. Nu är jag själv lärare och tänker på henne nästan varje dag...hon var ljuset liksom” – **Man uppväxt med våld och missbruk i hemmet**

[HTTPS://OPEN.SPOTIFY.COM/TRACK/63G7Z2JC9T4ZUBYKMOVJM9](https://open.spotify.com/track/63G7Z2JC9T4ZUBYKMOVJM9)

TACK!

Johan.hagborg@psy.gu.se

0704 163057